

İsmail Aydın

Amerikan Misyoner Okulları ve Eğitim Tarihimizdeki Yerleri - 1

Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde farklı din ve inanç grupları yaşamaktaydı. Bu imparatorlukta her ne kadar “imparatorluk içinde yaşayan herkes Osmanlıdır” diye bir nitelendirme yapılmış ise de hakim yönetici sınıf ve hakim hukuk sistemi de Türk ve Sünni Müslüman üstünlüğüne dayandırılmıştır.

Böyle bir toplumda sarayın ihtiyaç duyduğu devlet adamlarını yetiştiren Enderun ve Müslüman halka açık Medreseler önemli eğitim kurumları olmuş ve devletçe desteklenmiştir.

Bunun yanı sıra imparatorluk içinde yaşayan ve “azınlık” olarak adlandırılan kesimlerin de eğitim sorunları bulunmaktaydı. Bu kesim dilini ve kültürünü koruyabilmek için örgün eğitim kurumu olan okullardan mahrum kılınmış, aile ve kiliseleri (veya Sinagogları) aracılığıyla bunu gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ancak öyle her yerde kilise veya Sinagog kurma veya yaygınlaştırma hakları yoktur. Osmanlı devleti ancak Avrupalı devletlerin zorlamalarıyla bu konuda adımların atılmasına müsaade edecektir.

1856 Islahat Fermanıyla “**Gayr-ı Müslimlere kilise inşa etmek, okul açmak, hastane kurmak ve vakıflar tesis etmek**” gibi haklar tanınacaktır. Bu fermanın sonra Osmanlı Vilayet Salnameleri incelendiğinde kilise sayılarının arttığı görülecektir. 1850’den sonra Katoliklerin, Ortodoksların dışında Protestanlara da Osmanlı ülkesinde “Kilise açma hakkı” tanınacaktır.

Avrupa devletleri Osmanlı topraklarını ideal sömürge alanı olarak gördüklerinden bu bölgelere yönelik faaliyetlerini arttıracaklardır.

Bu girişimlerini daha çok “Misyonerlik” çalışmalarlarıyla yapmaya çalışan Avrupalılar, bu faaliyetleri sadece dini alanla sınırlamayıp, siyasi amaçlarla da kullanacaklardır.

Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik Osman-

lı gibi çok uluslu imparatorlukları sarsmaya başlamıştır. İmparatorluktan ayrılmayı isteyen uluslarla emperyal Batı ülkeleri arasındaki ortak bağ, Hristiyanlıktır. Bu bağ kurmak ve güçlendirmek ise Misyonerlik ile mümkün olacaktır.

Konumuzu biraz anlaşılır kılabilmek adına biraz da “Misyonerlik” üzerinde kısaca durmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

“Misyonerliğin ilahi gerekçesi, İsa’nın, Havarilerine “Gidiniz! Gerçeği onlara anlatınız” şeklindeki sözüyle açıklanmaktadır. Nitekim misyoner sözcüğü Latince **mittere** (göndermek) fiiliyle ilgilidir.”¹

Konumuz açısından bakıldığında “misyonerliğin özü dindir” bunun araçları ise okul, matbaa, kitap, hastane gibi şeylerdir.

Bir eğitim kurumu olarak misyonerlerin okul açtıkları görülmektedir.

Amerikan, İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturya ve Alman okullarının açtığı bu okullarda yörenin varlıklı Hristiyan, Musevi ve Müslümanların çocukları eğitim görmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu yatılıdır.

Özellikle Amerikalıların açtığı okullarda Ermeni ve Rum öğrenciler okumaktadır. Örneğin 1913 yılında Merzifon Amerikan Kolejindeki öğrenci sayısı 425’tir. Bunların 200’ü Rum, 160’ı Ermeni, 40’ı Rus, 25 tanesi de Türk’tür.

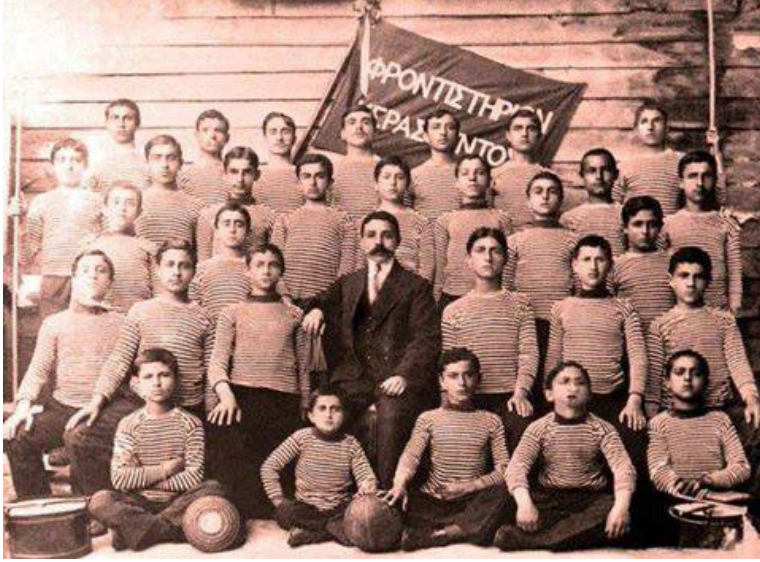
Bu öğrenciler arasında milliyetçilik duyguları gelişmiştir. Milliyetçilik akımının öğrenciler arasında yayılmasında okuldaki ortamın ve öğretmenlerin rolü büyüktür. Meselâ 1913 yılında Merzifon Amerikan Kolejinde 32 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Bu öğretim elemanlarının 10’u Amerikalı misyoner, 11’i Ermeni, 9’u Yunan, 1’i İsviçreli, 1’i Rus’tur. Ermeni ve Yunan öğretim elemanlarının Ermeni ve Pontos milliyetçiliği yönünde çalışmalar yapmaları da kaçınılmazdı.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutukta Merzifon Ko-

¹ Uygur Kocabaşoğlu; Anadolu’daki Amerika / Misyoner Okulları,s.14, Arba Yayınları, İstanbul 1989

lejinden bahsederken **“Müstakil Pontus hükümeti teşkil etmek isteyen Etnik-i Eterya Cemiyetinin bu okulda karargâh kurduğunu”** belirtir.

Öğrencilerin en iyi örgütlendiği ders **Jimnastik** (Beden Eğitimi) ve İzcilik faaliyetleridir.²

Giresun Rum Lisesi Spor Kulübü-1910

Köy Enstitülerine İlham Veren Okul / Merzifon Amerikan Koleji

Amerikan misyonerlerince **8 Eylül 1886** yılında kurulan bu okulun Bab-ı Âli tarafından **“Amerikan Mektebi”** olarak resmen tescilli 1899 yılına sarkmıştır. Anadolu Koleji olarak da bilinen bu okulda tüm azınlıklardan ve

² İzcilik faaliyetleri ayrıca üzerinde çalışılması gereken bir husustur. TKP'nin kurucularından olan ve 15'ler Olayı sırasında Karadeniz'de katledilen Ethem Nejat'ın öldürülmeden önce görev yaptığı bölgelerdeki okullarda Jimnastik ve İzcilik faaliyetlerine önem vermesi, Cumhuriyet döneminde okullarda Yavrukurt ve İzcilik çalışmalarına ağırlık verilmesi de araştırılması gereken konulardandır.

Türklerden öğrencileri vardır. Üç yıllık hazırlık sınıflarında yoğun bir şekilde İngilizce, Türkçe, Ermenice ve Rumca dil dersleri verilmekteydi.

Okulun **Hazırlık** sınıfında Aritmetik, İngilizce, Coğrafya ve Haritacılık, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Edebiyat Tarihi, Gramer ve Tercüme, Fizyoloji, Cebir, Resim, Müzik, Resmi Yazışma ve Hukuk Dili,

Birinci sınıfta: Geometri, Fiziki Coğrafya, İngiliz Klasikleri, Retorik, Edebiyatın İlkeleri, Ticaret Hukuku, Retorik ve Kompozisyon, Fransızca,

İkinci sınıfta; Trigonometri, Astronomi, Botanik, Tarih (Antik), Tarih (Modern), Mantık, Mecelle, Resmi Yazışma, Fransızca,

Üçüncü sınıfta; Ticari Aritmetik, Muhasebe, Kimya, Ceza Hukuku, Kompozisyon, Fransızca,

Dördüncü sınıfta; Felsefe, Felsefe Tarihi, Ahlaki Bilimler, Ekonomi Politik, Uluslararası Hukuk, Mineroloji, Jeoloji dersleri okutulmaktaydı.

Okula Anadolu'nun her yerinden öğrenci gelmektedir. Örneğin **1890** yılında okula **Sivas**'tan 53, **Ankara**'dan 43, **Trabzon**'dan 23, **Kastamonu**'dan 6, **Aydın**'dan 2, **Konya**'dan 1, **Diyarbakır**'dan 1 ve İstanbul'dan gelen 1 öğrenci bulunmaktadır.

Merzifon Amerikan Koleji, eğitim tarihi açısından önem taşıyan özelliklere sahiptir.

Bunların başında okulda kurulan cemiyetler gelmektedir.

1904'de Merzifon Amerikan Koleji'nde, gizli olarak Rumlar tarafından **“Rum İrfanperver Cemiyeti”**, **“Orpheus Musiki Kulübü”**, **“Spor Kulübü”** ve **“Felsefe Kulübü”** kurulmuştur. Bu kulüplerin daha sonra Cumhuriyet dönemi okullarındaki **“Eğitsel Kol”** çalışmalarıyla ilişkilendirilmeleri de olasıdır.

Kolej öğretmenleri tarafından bir öğretmen örgütü de kurulur. Bu öğretmen örgütünün adı **“Anadolu Öğretmenler Birliği”** dir.

Kolej, eğlence geceleri düzenlemekte, çevre köy ve kasabalarda da konserler vermektedir.

Kolejde **Dewey Sistemine** göre kataloglanmış 10 binden fazla kitaba sahip olan bir kütüphane bulunmaktadır ve yerel bir gazete çıkarılmaktadır.

Okul için önemli dünya edebiyatının birçok kitabı Rumca ve Ermenice'ye çevrilir.

Prof. **Manisacıyan**'ın yönetiminde 7 bini aşkın **botanik** ve **zooloji** koleksiyonu da vardır.

Okul Yunanistan'ın bağımsızlığının kazanılması ve Ermeni milliyetçiliğinin oldukça yükseldiği bir dönemde bu iki etnik grubun karargâhı gibi de çalışmaktadır³.

Anadolu Koleji Öğretmenleri. Fotoğraftaki öğretim elemanlarından X işaretli olanlar öldürülmüşlerdir.

Yöredeki ahalinin de şikâyeti üzerine **5 Ocak 1893**'de Osmanlı Hükümeti okulda arama yaptırır. Okulda görevli üç Ermeni profesör tutuklanır. Halk galeyana getirilir. Bu sırada kız öğrencilerin bulunduğu kısım ateşe verilerek yakılır. Kolej faaliyetten alıkonulur. Batılı devletlerin de baskılarıyla Kolej **1 Ekim 1919**'da yeniden kurulur.

³ Ermenistan'ın bağımsızlığını sağlamak amacıyla 1885 yılında Van'da **Armenakan Partisi**, 1887'de Cenevre'de Marksist eğilimli **Sosyal Demokrat Hınçak Partisi**, 1890'da Tiflis'te kurulan **Taşnaksutyun** (Ermeni Devrimci Federasyonu) gibi siyasi partilerin çalışmalarını zikretmemiz gerekir.

Bu kez Kolej bünyesinde "**Deneme Çiftliği**" kurulur. Bazı bilim insanları (örneğin, F. Andrews Stone gibi) Deneme Çiftliğinin Köy Enstitülerine ilham verdiği söylemektedir.

1920-21 yılları arasında okulun öğretim kadrosuna iki Türk öğretmen katılır. Bunlar, Türkçe öğretmenleri **Mehmed Zeki Ketani** ve **İsmail Şevket**'dir. Devlet tarafından ajan olarak görevlendirilen bu öğretmenlerin yazdıkları raporlar doğrultusunda okulda aramalar yapılır. Dört öğretim elemanı

ve iki öğrenci gözaltına alınarak yargılanmak üzere Amasya'ya gönderilirler. Bu gelişmeler yaşanırken Zeki Ketani, Rum öğrenciler tarafından linç edilerek öldürülür.

Amasya'ya gönderilen tutuklular 5 Eylül 1921'de İstiklal Mahkemesinde yargılanmış, kulüp başkanı Kuyumcuoğlu, Haralambos, Anastas, Pavlos, Yorgi ve Simeon "Yunan amaçları doğrultusunda eğitim yaptırdıkları, devlet otoritesine karşı geldikleri, Zeki Bey'in öldürülmesinde rol oynadıkları gerekçesiyle Hıyanet-i Vataniye Kanunu uyarınca idam edilmişlerdir.

Yaşanan bu gelişme üzerine Dahiliye Vekaletince Amasya Mutassarrıflığı'na aşağıdaki yazı gönderilir:

"Amasya Mutassarrıflığı'na,

Pontus teşkilatıyla alakadar olduğu elde edilen evrak ve vesaikle tahakkuk etmiş olan Amerikan Mektebi'nin seddedilmesi Heyeti Vekiliye kararı iktizasındadır. Mektebin ve dahilde mevcut kitap ve vesait-i tedrisiyenin muhafazası için tensip edeceğiniz iki Amerikalı mektepte kalacaktır. Diğer muallimler, sınıfların hükümet tarafından mühürlenmesini müteakip en seri vasıta ile Samsun tarikiyle memleketi terk edeceklerdir. 24-3-1327."

Okul 1921 yılında kapatılacaktır.